

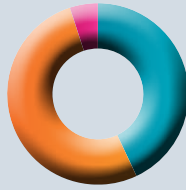
Active Ownership Report Q4-2018

ROBECO | 01.10.2018 - 31.12.2018

Dialogen per regio

Noord Amerika	43%
Europa	52%
Pacific	5%
Opkomende markten	0%

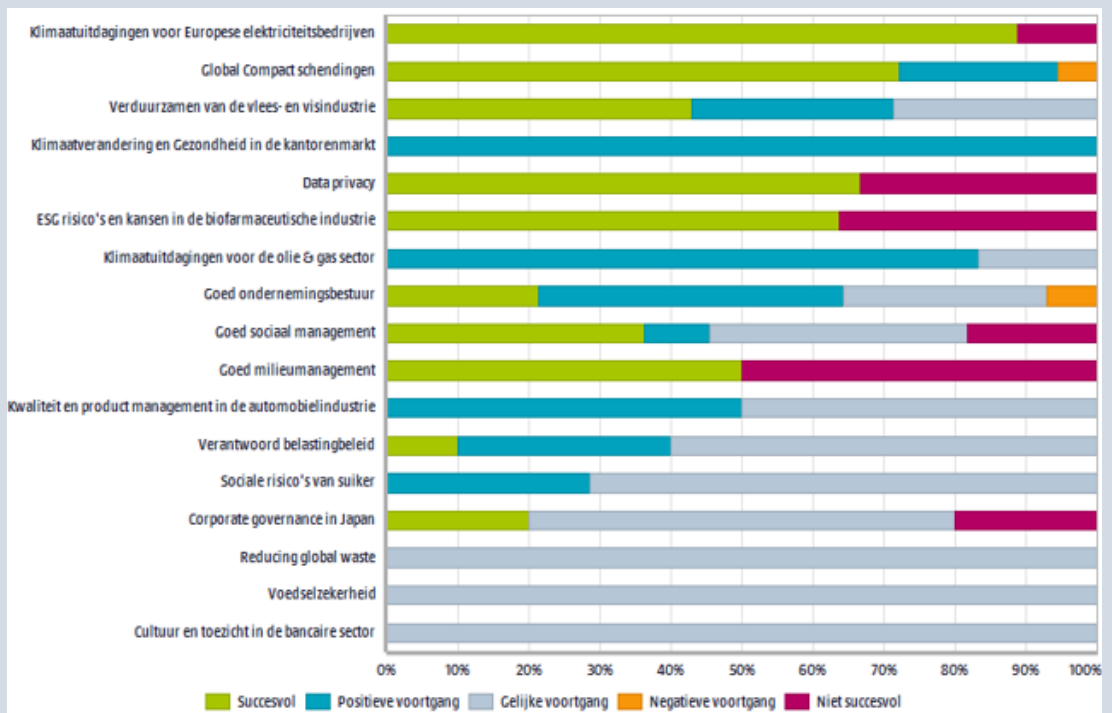
Dialogen per onderwerp

Milieumanagement	8
Milieu-impact	8
Mensenrechten	4
Gezondheid	5
Sociaal Management	5
Corporate Governance	5
UN Global Compact	1

Dialogen per contacttype

Analyse (geen contact met bedrijf)	1
E-mail	8
Bezoek van Robeco aan bedrijf	3
Spreken op aandeelhoudersvergadering	7
Conference call	7
(Open) Brief	10
Aandeelhoudersresolutie	1
Stem uitbrengen	1
Bezoek van bedrijf bij Robeco	1
Spreken op conferenties	1
Persbericht	1

Dialogresultaten per thema

Inhoud

Gegevensbescherming P4

In 2018 is het voor het grote publiek veel duidelijker geworden hoe ondernemingen hun gegevens gebruiken en daaraan verdienen. Engagementspecialist Daniëlle Essink onderzoekt de impact van nieuwe regelgeving en veranderende consumentenvoorkeuren op data-intensieve bedrijfsmodellen.

Voedselzekerheid: hoe kunnen beleggers een bijdrage leveren aan SDG 2: Geen honger? P8

Beleggers in landbouwondernemingen hebben de kans een bijdrage te leveren aan SDG 2 (Geen honger). Dit doel streeft naar grotere voedselzekerheid en voedsaamheid en stimuleert duurzame landbouw. Peter van der Werf onderzoekt hoe dit kan worden bereikt en welke uitdagingen overwonnen moeten worden.

Klimaatverandering en welbevinden in de sector voor zakelijk vastgoed P12

De vastgoedsector als geheel is verantwoordelijk voor bijna 40% van het wereldwijde energieverbruik en voor 33% van de wereldwijde uitstoot van broeikasgassen. In dit kader onderzoekt Sylvia van Waveren wat er gedaan kan worden om de sector zakelijk vastgoed duurzamer te maken.

Duidelijkheid over fiscaal beleid P16

Al tientallen jaren woedt er een hevige publieke discussie over de vennootschapsbelasting. Toch blijven ondernemingen buitengewoon transparant over dit onderwerp. Michiel van Esch onderzoekt hoe beleggers de ruis kunnen wegfilteren en een duidelijker beeld kunnen krijgen van de houdbaarheid van het tarief van de vennootschapsbelasting voor een onderneming.

Actief eigenaarschap in de praktijk: dialoog met Royal Dutch Shell. P20

Robeco voert al een aantal jaren een actieve dialoog met Shell. In het laatste kwartaal van 2018 heeft de onderneming toegezegd kortetermijndoelen op te stellen voor het terugdringen van de CO₂-uitstoot en voor het eerst is de beloning van de bestuursleden gekoppeld aan deze doelstellingen. Carola van Lamoen neemt het nieuwe klimaatplan van de onderneming onder de loep.

Voorwoord

In de eerste kwartalen van 2018 hebben we er veel aan gedaan om als actieve eigenaar voorop te blijven lopen in onze dienstverlening aan de klant. Ook in het vierde kwartaal was dat het geval. We hebben het hele jaar door nieuwe thema's gelanceerd en een aantal noemenswaardige successen geboekt in onze engagement met ondernemingen. In het vierde kwartaal lanceerden we het nieuwe thema Voedselzekerheid en sloten we het thema Gegevensbescherming. We maken ook graag het resultaat bekend van onze engagement met Royal Dutch Shell, die heeft geleid tot een klimaatplan dat nu toonaangevend is in de olie- en gasector.

De olie- en gasector blijft in hoge mate gevoelig voor de kansen en risico's van de energietransitie die nodig is in het licht van de klimaatverandering. Daarom is het van het grootste belang dat olie- en gasondernemingen nu in actie komen en beginnen met de overgang naar bedrijfsmodellen die noodzakelijk zijn in de toekomst. Wij zijn van mening dat het recente plan van Shell precies dat doet en bovendien een andere belangrijke stap illustreert: een onderneming en haar grootste aandeelhouders slaan de handen ineen voor het thema klimaatverandering.

Robeco richt zich ook steeds meer op de integratie van de Duurzame Ontwikkelingsdoelen in onze activiteiten op het gebied van actief eigenaarschap. In ons nieuwste engagementthema, Voedselzekerheid, zien we de kans om als actieve eigenaars een bijdrage te leveren aan SDG 2: Geen honger. Wij streven naar verbetering van de voedselzekerheid en voedsaamheid, bevordering van duurzame landbouw en identificatie van veelbelovende investeringsmogelijkheden die ontstaan uit recente innovaties, zoals precisielandbouw.

Ons engagementthema gericht op Gegevensbescherming werd in het vierde kwartaal gesloten. In de afgelopen drie jaar hebben we bij veel ondernemingen in onze engagementgroep voortgang gezien in de manier waarop zij omgaan met persoonsgegevens. De positieve ontwikkelingen werden ondersteund door de invoering van nieuwe AVG-wetgeving, die zich richt op de bescherming van persoonsgegevens op EU-niveau. In deze periode is de relevantie van cyberveiligheid, een onderwerp dat hier sterk aan verwant is, echter verder toegenomen. Daarom blijven we de komende jaren een dialoog voeren over dit thema. Met deze rapportage houden wij u op de hoogte van deze en andere ontwikkelingen.

Carola van Lamoen, Head of Active Ownership

Gegevensbescherming

Internet- en telecommunicatieondernemingen (ICT) worden steeds meer in verband gebracht met het verzamelen van klantgegevens en het daaruit voortvloeiende risico op schending van privacy. ICT-ondernemingen hebben vaak controle over de beschikbaarheid van informatie en de toegankelijkheid tot communicatie in de landen waarin ze actief zijn. Hierdoor zijn ze blootgesteld aan risico's op het gebied van vrijheid van meningsuiting. Deze ondernemingen hebben daarom te maken met reputatierisico's, juridische risico's en operationele risico's.

Relevante gedragscodes

- UN Global Compact
- UN Guiding Principles inzake bedrijven en mensenrechten
- SDG 16: Vrede, recht en sterke instituten

Mensenrechten: Privacy en Vrijheid van Meningsuiting

Het eerste en tweede principe van het UN Global Compact bieden een kader voor ondernemingen om verantwoord zaken te doen en mensenrechtenschendingen te voorkomen. Mensenrechten zijn basisnormen gericht op het veiligstellen van de waardigheid en gelijkheid voor iedereen. Systematische schendingen van deze rechten kunnen een negatief effect hebben op een onderneming en belanghebbenden. Artikel 12 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens behandelt het recht op privacy, dat wordt omschreven als de bescherming tegen "willekeurige inmenging in persoonlijke aangelegenheden, in gezin, thuis of briefwisseling, noch aan enige aantasting van eer of goede naam". Daarnaast bepaalt artikel 19 de vrijheid van meningsuiting als het recht om "zonder inmenging een mening te koesteren en om door alle middelen en ongeacht grenzen inlichtingen en denkbeelden op te sporen, te ontvangen en door te geven".

Hoeveel online diensten gebruikt u? En hoeveel daarvan zijn gratis? Heeft u weleens nagedacht over het businessmodel van deze ondernemingen? Steeds meer ondernemingen gebruiken gegevens als input voor hun ondernemingsactiviteiten en voor sommige is dit zelfs de belangrijkste factor voor de omzet. Maar hoe houden deze ondernemingen het vertrouwen van de consumenten op de lange termijn vast? In 2018 is het voor het grote publiek veel duidelijker geworden hoe ondernemingen hun gegevens gebruiken en daaraan verdienen. Dit kwam doordat in mei 2018 in Europa de Algemene Verordening

Gegevensbescherming (AVG) werd ingevoerd, maar ook door grote datalekken bij ICT-ondernemingen die in het nieuws kwamen. Dit bracht een maatschappelijke discussie over privacy op gang.

De impact van de AVG

In de afgelopen drie jaar zijn we een engagement aangegaan met ondernemingen in de ICT-sector over gegevensbescherming en de vrijheid van meningsuiting. We zagen dat de belangstelling voor dit onderwerp groeide, zowel bij ondernemingen zelf als bij andere beleggers. De AVG heeft hier een grote rol bij gespeeld. Deze wet geeft Europese burgers namelijk

meer controle over hun persoonlijke gegevens, bijvoorbeeld over de locatie waar hun gegevens worden opgeslagen, het doel van die opslag en de mogelijkheid om die gegevens te verwijderen. Het gaat hier om een Europese wet, maar de nieuwe regels gelden ook voor organisaties over de hele wereld die zaken doen met partijen binnen de EU. Deze nieuwe privacywet heeft dus een breed en wereldwijd bereik. Organisaties moeten specificeren, categoriseren en vastleggen hoelang ze de gegevens van een individu bewaren en wanneer ze worden gewist (ook wel het vergeetme-recht genoemd).

We hebben de implementatie van de AVG besproken met de ondernemingen uit de engagementgroep die hiermee te maken hebben. Enkele ondernemingen hebben in 2016 al projectgroepen opgericht om de AVG na te leven en waren zeer open over hun aanpak. Maar andere ondernemingen gaven pas eind 2017 openheid over hun implementatie van de AVG, of zelfs pas begin 2018. Naleving van de AVG is heel belangrijk, aangezien een onderneming hoge boetes riskeert (tot EUR 20 miljoen of 4% van de wereldwijde omzet van een onderneming, waarbij de hoogste waarde geldt). Alle ondernemingen in onze engagementgroep die te maken hebben met de AVG, hebben hun privacy beleid aangepast en gezorgd voor meer transparantie naar hun gebruikers over de informatie die ze delen.

Vrijheid van meningsuiting

Hoewel privacy de afgelopen jaren de meeste aandacht in de media en in het publieke debat kreeg, ging het bij onze engagement ook over vrijheid van meningsuiting. ICT-ondernemingen krijgen steeds vaker de opdracht van regeringen de toegang tot bepaalde diensten te beperken en netwerken uit de lucht te halen. Dit heeft ook tot gevolg dat de internationaal erkende vrijheid van meningsuiting wordt beperkt. Zo kunnen mensen minder goed toegang krijgen tot essentiële dienstverlening als noodhulp-, betalings- en gezondheidsdiensten en kan dit het contact tussen familie en vrienden verstoren. In sommige gevallen kunnen deze mandaten de mensenrechten extra in gevaar brengen als ondernemingen gevraagd wordt de vrije stroom van informatie in de aanloop naar verkiezingen te beperken, of als ze ingezet worden voor bepaalde regio's, gebieden of etnische groepen. Het platleggen van netwerken en diensten kunnen de economische groei en de ontwikkeling

op de lange termijn ondermijnen. Dit kan gevolgen hebben voor lokale ondernemingen en het toerisme.

Een van de belangrijkste verwachtingen in onze engagement was gericht op de samenwerking van ondernemingen met belangrijke spelers in de ICT-sector, zoals concurrenten, leveranciers, zakenpartners, klanten, ngo's en overheidsorganisaties. Deze samenwerking zijn gericht op het mitigeren van mensenrechtenrisico's die verband houden met gegevensbescherming en de vrijheid van meningsuiting. Wij zagen dat de ondernemingen in onze engagementgroep die samenwerken in het Global Network Initiative actief de dialoog aangingen met regeringen over de vrijheid van meningsuiting en het uit de lucht halen van netwerken. Ook zijn enkele van deze ondernemingen de afgelopen drie jaar transparanter geworden over verzoeken van regeringen.

Ranking Digital Rights Index als belangrijke bron

De Ranking Digital Rights Index (RDR) is een van de belangrijkste bronnen voor onze beoordeling van de performance van ondernemingen wat betreft gegevensbescherming. Dit non-profit onderzoeksinstituut werkt samen met een internationaal netwerk van partners om wereldwijde normen vast te stellen voor de manier waarop ondernemingen in de ICT-sector moeten omgaan met mensenrechten. RDR heeft de Corporate Accountability Index opgezet, waarin de grootste internet- en telecomondernemingen worden beoordeeld op hun beleid en praktijken op het gebied van vrijheid van meningsuiting en gegevensbescherming. Naast een ranglijst van ondernemingen verstrekt RDR ook verschillende documenten met richtlijnen voor beleggers.

Om meer beleggers te betrekken bij

het onderwerp gegevensbescherming, heeft Robeco een leidende rol op zich genomen bij het opzetten van een ICT-campagne binnen de Investor Alliance for Human Rights. In de loop van 2018 zijn er verschillende webinars georganiseerd waarin ngo's aan beleggers presenteren hoe ze omgaan met gegevensbescherming. Om het belang van dit onderwerp voor beleggers te benadrukken, heeft de Investor Alliance for Human Rights een beleggersverklaring afgegeven die werd ondersteund door 49 beleggers. Ondernemingen worden hierin opgeroepen de mensenrechten te respecteren en de Corporate Accountability Index van Ranking Digital Rights (RDR) te raadplegen als instrument om hun systemen voor corporate governance en hun prestaties voor de belangrijkste risico's op het gebied van privacy en vrijheid van meningsuiting te verbeteren.

De vervolgstappen voor mensenrechten en technologie

De snelle ontwikkeling en het toenemende gebruik van nieuwe technologieën door ondernemingen in verschillende sectoren roepen vragen op over de gevolgen voor mensenrechten. De afgelopen drie jaar hebben we met ondernemingen in de ICT-sector gesproken over privacy en de vrijheid van meningsuiting. Eerder dit jaar zijn we begonnen met een engagementthema over cyberveiligheid, met daarin ook een engagementdoelstelling over privacy. We zullen de ontwikkelingen nauwlettend in de gaten houden om ervoor te zorgen dat ondernemingen rekening houden met mensenrechten als zij nieuwe technologieën in gebruik nemen.

Voedselzekerheid: hoe kunnen beleggers een bijdrage leveren aan SDG 2: geen honger?

Voedselonzekerheid wordt veroorzaakt door economische en maatschappelijke omstandigheden die ervoor zorgen dat er niet voldoende (toegang tot) voedsel is. Dat de oorzaak bij economische omstandigheden ligt, legt een belangrijk verband met beleggers. Toeleveranciers aan landbouwbedrijven en voedselproducenten hebben een belangrijke voorwaardenscheppende rol in voedselzekerheid. Daarmee hebben beleggers in deze ondernemingen dus de kans een bijdrage te leveren aan SDG 2 (geen honger). Dit doel streeft naar betere voedselzekerheid en voedszaam voedsel en stimuleert duurzame landbouw.

Relevante gedragscodes

- UN Global Compact
- OECD Guideline
- SDG 2: Zero Hunger

Mensenrechten: sociale standaard voor toeleveringsketens

Steeds vaker worden ondernemingen aangesproken op slechte arbeidsomstandigheden in (de keten van) de onderneming. Een aantal trends is hier debet aan. Ten eerste is er de verplaatsing van productie naar lagelonenlanden waardoor ondernemingen te maken hebben met niet-Westerse arbeidsnormen en omstandigheden in de keten. Er is daarnaast een trend naar een snellere verspreiding en breder bereik van informatie over de externe effecten van de activiteiten van ondernemingen. Ook zien we een toegenomen rol van niet-gouvernementele organisaties (ngo's) die optreden als maatschappelijke waakhond. Ten slotte zien we dat consumenten zich meer bewust worden en meer verwachten op het gebied van verantwoord ondernemerschap. Voor ondernemingen, in het bijzonder internationale ondernemingen met een bekende merknaam, is het dus van belang dat algemeen geaccepteerde arbeidsnormen worden gevolgd, ook in de keten.

Dat voedselonzekerheid nog altijd een punt van zorg is voor de samenleving, blijkt uit de toegenomen bewustwording van deze kwestie bij regelgevers. Iedereen is het erover eens dat dit een belangrijke uitdaging is voor de 21e eeuw. En daarmee wordt landbouwbeleid ruimer toegepast dan tot nu toe het geval was. Beleidsmakers moeten rekening houden met een veelvoud aan nieuwe factoren en uitdagingen – van armoede, fluctuaties in voedselprijzen en klimaatverandering tot sekserollen in landelijke gebieden en het ontwikkelen van landbouwtechnologieën.

Sleutelrol voor landbouwproductie

Een van de belangrijkste factoren die zorgt voor voedselonzekerheid is de landbouwproductie. En deze wordt voor een groot deel bepaald door de manier waarop landbouwgrondstoffen worden gebruikt. Er bestaan verschillen in kwaliteit en beschikbaarheid op de verschillende markten. Zo hebben boeren in ontwikkelingslanden de grootste moeite om aan landbouwmachines, gewasbeschermingsproducten en zaaigoed te komen. Regionale verschillen versterken de onevenwichtigheden in ons wereldwijde voedselsysteem. Een van de gevolgen

hiervan is dat er in voedselonzeker regio's meer voedsel verloren gaat. Dit komt deels door de slechte infrastructuur en de procedures na de oogst. Maar ook voedselverlies tijdens het telen en oogsten moet dringend worden aangepakt. Ziektes, ziektekiemen en onkruid vormen altijd al een continue bedreiging voor de oogst. En dat probleem is alleen maar groter geworden nu voedselveiligheid en zowel de kwaliteit als de opbrengst van cruciaal belang zijn geworden voor voedselzekerheid. Ondernemingen in de hele waardeketen kunnen de landbouwmethoden en de productiviteit in ontwikkelingslanden verbeteren.

Innovatieve oplossingen kunnen boeren in voedselonzeker regio's helpen

Ons onderzoek heeft vier grote engagementonderwerpen vastgesteld die van belang zijn bij het analyseren van de bijdrage die ondernemingen in de landbouwsector kunnen leveren aan SDG 2. Als eerste hebben we gekeken naar productportefeuilles

en innovatiemanagement. Na een consolidatieslag in de landbouwsector worden producten zoals kunstmest, bestrijdingsmiddelen en zaaigoed nu meestal verkocht door geïntegreerde agrochemische ondernemingen. De producten en diensten van deze ondernemingen kunnen prima aansluiten op SDG 2. Alle drie de productgroepen kunnen boeren in voedselonzeker regio's ondersteunen doordat ze de structurele nadelen opheffen.

Ten tweede hebben we het beheer van prijzen en intellectueel eigendom beoordeeld. Voedselzekerheid vraagt om een gedifferentieerde aanpak van intellectueel eigendom, al naar gelang de markt waar het om gaat. Zo zouden agrochemische ondernemingen die vertrouwen op de directe inkomsten uit de verkoop van zaden en afzien van royalty's kunnen helpen bij de ontwikkeling van kleine boerderijen in voedselonzeker regio's.

Ten derde hebben we onderzocht hoe inclusieve bedrijfsmodellen ontwikkeld kunnen worden via publiek-private samenwerking. Voedselonzekerheid wordt een nog grotere maatschappelijke uitdaging doordat kleine boeren niet zijn geïntegreerd in wereldwijde markten, zowel wat betreft input als output. Een groot deel van de kleine boeren mist de kennis, technische input en financiering te kunnen concurreren met hun producten. Een mogelijke oplossing is dat agrochemische ondernemingen een engagement aangaan met kleine boeren, als klanten en door ze rechtstreeks te betrekken bij de productontwikkeling en het teeltproces van zaden. Op ontwikkelde markten leveren mechanisatie- en irrigatieondernemingen nu al technische diensten aan boeren, waardoor ze hun oogst nog gericht kunnen bijsturen en dus de opbrengst vergroten. Een dergelijke eenzijdige actie is niet voldoende.

Er is ook een gemeenschappelijke aanpak van de problemen nodig. De complexiteit van landbouwsectoren, vooral als ze zo versnipperd zijn als in voedselonzeker regio's, vereist samenwerkingsverbanden tussen ondernemingen, overheden, ngo's en wetenschappelijke instanties.

Ondernemingen moeten strategieën ontwikkelen

Met het engagementthema over voedselzekerheid willen we ondernemingen die actief zijn in de landbouwsector stimuleren zich in te zetten voor voedselzekerheid. Onze dialoog richt zich op duurzaamheidsrapportage en transparantie, productportefeuilles en de geografische verdeling van activiteiten, innovatiemanagement en publiek-private samenwerkingsverbanden.

Aanpak voedselzekerheid in duurzaamheidsrapportage

Een onderneming kan alleen een rol van betekenis spelen bij het bereiken van duurzame ontwikkelingsdoelen als ze zich inzet voor de integratie van ESG-overwegingen in het ondernemingsmodel. Daarom vinden we een analyse van ESG-publicaties onmisbaar bij het beoordelen hoe geavanceerd de duurzame ontwikkelingsoverwegingen zijn. Een krachtige duurzaamheidsrapportage kan ook belangrijk zijn om te zien hoever de interne duurzaamheidsprocessen ontwikkeld zijn. En dat is een voorwaarde voor een betekenisvolle bijdrage aan ontwikkeling.

Uitvoering van een voedselzekerheidseffectrapportage

In ons onderzoek hebben we vastgesteld dat Sub-Saharisch Afrika en Zuid- en Oost-Azië de regio's zijn die het meest kwetsbaar zijn voor voedselonveiligheid. Hoe actiever en gericht de betrokkenheid van een onderneming in een voedselonzeker markt, hoe meer mogelijkheden

de onderneming heeft om een positieve invloed uit te oefenen. Om aanwezigheid in opkomende markten op te bouwen, is voedselzekerheid van het productbeheer een belangrijke benadering om de impact van het product te vergroten. Een andere strategie kan zijn het aanbod af te stemmen op de verwachtingen en behoeften van voedselonzekere gemeenschappen en kleine boeren in het bijzonder.

Ontwikkeling van een innovatieve strategie voor kleine boeren

Het streven naar een hogere opbrengst van de landbouw vormt de basis voor het verbeteren van

de voedselzekerheid. Innovatie is daarbij doorslaggevend om snelle veranderingen, zoals klimaatverandering en uitputting van de bodem, het hoofd te bieden. Voedselzekerheid kan alleen worden bereikt met geavanceerde technieken voor gewasbescherming, hybride zaadsoorten en technische oplossingen. Of een onderneming zich echt inzet voor duurzame ontwikkelingen, blijkt uit het feit of een onderneming middelen vrijmaakt voor de innovatie van voedselzekerheid. R&D-inspanningen zouden aandacht moeten schenken aan de vier aspecten van voedselzekerheid, namelijk beschikbaarheid, toegang, gebruik en stabiliteit in het voedselsysteem.

Engagement met publiek-private samenwerkingsverbanden als commerciële activiteiten niet levensvatbaar zijn

Samenwerking met andere belanghebbenden breidt de impact van ondernemingen uit van een eendimensionale en dus beperkte inspanning tot een uitgebreide zoektocht naar grootschalige oplossingen die profiteren van de expertise uit verschillende maatschappelijke gebieden. De governance in voedselonzekere regio's voldoet niet altijd aan hoge normen. Overheden, toezichthouders en publieke instanties kunnen een centrale rol vervullen bij de voortgang op dit terrein.

VOEDSELZEKERHEID VANUIT BELEGGERSOOGPUNT

Holger Frey, Senior Portfolio Manager – RobecoSAM Sustainable Food Equities

Voor mensen in ontwikkelde landen is voedselzekerheid vanzelfsprekend. In veel ontwikkelingslanden is ondervoeding echter nog steeds een groot probleem. En met de toename van de wereldbevolking tot 10 miljard mensen in 2050 blijft voedselzekerheid de komende decennia een bewegend doelwit. Gelukkig wijzen de prognoses voor ontwikkelingslanden op een aanhoudende toename van waardecreatie, waardoor de uitdaging een kans moeten worden. De groeiende koopkracht is namelijk een economische ondersteuning voor de boeren.

Aan de basis van voedselzekerheid ligt een stabiel en efficiënt voedselproductiesysteem. Als je de productie wereldwijd vergelijkt, bijvoorbeeld door naar de opbrengst per hectare te kijken, blijkt duidelijk dat de grote verschillen in opbrengst niet alleen verklaard kunnen worden door klimaat- en bodemvariabelen. Vaak zijn deze verschillen juist een indicator van totaal verschillende landbouwmethoden. Zo is het geen verrassing dat de opbrengst zonder moderne landbouwmachines en andere middelen niet optimaal is.

Tegen deze achtergrond zijn de kansen voor precisielandbouw veelbelovend. De komende jaren wordt digitale landbouwtechnologie in ontwikkelde landen steeds meer gemeengoed, maar ook ontwikkelingslanden kunnen een aantrekkelijke markt worden. Het traditionele evolutionaire patroon zou een herhaling van de ontwikkeling in ontwikkelde landen inhouden – grootschalig gebruik van mechanische hulpmiddelen, gevolgd door agrarische voedingsstoffen en

chemicaliën en tot slot biotechnische zaden. Precisie-landbouw zou dit mogelijk kunnen maken. De snelle inburgering van mobiele communicatietechnologie in ontwikkelingslanden heeft een soortgelijke ontwikkeling doorgemaakt. Dankzij digitalisatie kunnen landbouwgrondstoffen efficiënter worden benut, waardoor de kosten en output beheersbaarder worden.

De verwachting is niet alleen dat er meer productie-gerelateerde investeringen worden gedaan. Ook zal er meer kapitaal worden besteed aan voedselgerelateerde infrastructuur, waardoor de voedselvoorziening stabielere wordt. Kansen daarvoor liggen in logistiek, zoals spoorverbindingen, of meer specifieke thema's als toeleveringsketenbeheer en automatisering. Gezien het stabiele onderliggende patroon voor voedselproducten, zouden beleggers de voorkeur moeten geven aan beleggingen die verband houden met meer cyclische eindmarkten.

Klimaatverandering en welbevinden in de sector voor zakelijk vastgoed

De vastgoedsector als geheel is verantwoordelijk voor bijna 40% van het wereldwijde energieverbruik en 33% van de wereldwijde uitstoot van broeikasgassen. Omdat de sector te maken heeft met grote uitdagingen bij het verkleinen van de CO₂-voetafdruk, is dit een belangrijk thema binnen onze engagement over CO₂-uitstoot.

Relevante gedragscodes

- UN Global Compact principes 7-9
- Verklaring van Rio inzake Milieu & Ontwikkeling
- SDG 11: Duurzame steden en gemeenschappen
- SDG 13: Beperken klimaatverandering

Milieu-impact: Klimaatverandering

Klimaatverandering is, samen met de beperkte beschikbaarheid van natuurlijke bronnen zoals water, de voornaamste milieukwestie waar ondernemingen mee te maken hebben. Klimaatverandering beïnvloedt op dit moment al overheidsbeleid en consumentengedrag. Ondernemingen en sectoren hebben te maken met significante risico's, maar ook kansen vanwege klimaatverandering. Om deze risico's van klimaatverandering te adresseren, zullen ondernemingen strategieën moeten ontwikkelen om de financiële, operationele en organisatorische gevolgen te beheren. Daarnaast is het van belang dat ondernemingen targets opstellen, prestaties meten en rapporteren over voortgang. Kansen zullen ontstaan in bestaande en nieuwe markten, door procesverbeteringen en technologische innovatie bij ondernemingen met een leiderschapspositie.

In de afgelopen vier jaar hebben we een succesvolle engagement gevoerd over het terugdringen van de CO₂-uitstoot met Retail Real Estate Investment Trusts (REIT's). In het vierde kwartaal van 2017 hebben we onze engagement met retailondernemingen zoals winkelcentra uitgebreid met kantoorruimtes. Vanwege deze uitbreiding richten we ons nu ook op 'gezondheid & welzijn' (G&W) in onze dialoog met deze ondernemingen. We zijn drie jaar in dialoog met geselecteerde ondernemingen uit het VK en de VS, die belangen zijn in het Robeco Property Equities Fund.

GRESB-beoordelingen gebruiken

Het onderzoek dat dit engagementprogramma onderbouwt, is afkomstig van de Real Estate Assessment en de aanvullende Well-being Module van de Global Real Estate Sustainability Benchmark (GRESB). GRESB is een onafhankelijke organisatie die wereldwijd de duurzaamheidsprestaties van vastgoed beoordeelt.

Robeco gebruikt de dynamische benchmark van GRESB voor een actieve dialoog met de ondernemingen waarin we beleggen. Daarmee willen wij de duurzaamheidsprestaties binnen de vastgoedsector verbeteren. De GRESB-

scores zijn aangevuld met algemene ESG-overwegingen en de resultaten van onze engagement. Het zijn belangrijke factoren voor de allocatiebeslissingen van Robeco Property Equities.

Focus op vijf engagementdoelstellingen

Als beleggers zijn we niet alleen op zoek naar vastgoedondernemingen die hun kosten willen verlagen. Daarnaast waarderen wij ondernemingen die duurzaamheid in hun ondernemingsmodel integreren en zo zorgen voor waardecreatie op de lange termijn voor de gebouwen in hun portefeuille. We hebben de volgende vijf engagementdoelstellingen

geformuleerd om verbeteringen bij ondernemingen te realiseren:

1. Een strategie om klimaatverandering tegen te gaan en duurzaamheid te integreren in de algemene ondernemingsstrategie. Daarbij gaat het ook om de reactie van deze ondernemingen op de verschillende risico's en kansen van klimaatverandering, de integratie van duurzaamheid in ondernemingsstrategieën en de ontwikkeling van programma's en doelen voor het vergroten van investeringen in groene gebouwen en groene renovaties.
2. Transparant zijn als license to operate. Ondernemingen zouden voldoende transparant moeten zijn over hun duurzaamheidsactiviteiten, zodat ze de legitimiteit bedrijfsvoering verdienen en versterken. Hierbij gaat het ook over aspecten als proactieve communicatie, het niveau en de diepgang van duurzaamheidsrapportages en de deelname aan relevante initiatieven (zoals GRESB en het Carbon Disclosure Project (CDP)) en certificatieschema's als Building Research Establishment Environmental Assessment Method (BREEAM) en Leadership in Energy and Environmental Design (LEED).
3. Om een kader te bieden voor het efficiënt meten en verminderen van hun totale milieu-impact vinden wij dat ondernemingen over een Milieu Management Systeem (MMS) moeten beschikken. Dit systeem moet criteria bevatten voor energieverbruik en CO₂-reductie en het liefst extern gecertificeerd worden conform internationale normen, zoals ISO 14001.
4. Reduceren van het energieverbruik en de CO₂-uitstoot. Voor deze doelstelling zoeken we in de publicaties van de onderneming naar energie- en CO₂-reducties en beoordelen we deze. We

concentreren ons op absolute en relatieve jaar-op-jaar reducties en reducties in de afgelopen drie jaar. Ook worden de prestaties van de onderneming vergeleken met die van sectorgenoten.

5. Stimuleren van de gezondheid en het welzijn van werknemers. Het wordt steeds duidelijker dat kantoorruimtes hier invloed op kunnen hebben. Deze onderwerpen worden steeds meer beschouwd als belangrijke kansen voor de vastgoedsector, omdat ze de productiviteit van werknemers vergroten.

De gezondheid en het welzijn van werknemers in kantoorruimten verbeteren

Wat betreft dit laatste engagementthema wordt algemeen erkend dat groene en gezonde kantoorruimten verschillende economische voordelen kunnen hebben voor vastgoedondernemingen. Ten eerste kan een proactief beheer van milieuprestaties en CO₂-uitstoot van gebouwen zorgen voor lagere energiekosten. Ten tweede kunnen verhuurders meer huur vragen voor milieuvriendelijke en gezonde gebouwen, omdat de energiekosten voor huurders lager zijn en gelukkigere en gezondere werknemers productiever zijn. Dergelijke gebouwen zijn bovendien makkelijker te verkopen en te verhuren, omdat hun bezettingsgraad gemiddeld hoger is. Tot slot beperkt een strategie tegen klimaatverandering het risico van de mogelijke invoering van strengere milieuwetgeving.

Wij denken daarom dat de doelstelling 'gezondheid & welzijn' (G&W) financieel materieel is voor onze beleggingen. Voor een onderneming zijn de werknemers immers een van de meest waardevolle middelen. Van de operationele kosten die een onderneming heeft, besteedt een onderneming gemiddeld

90% aan werknemers. Voor een onderneming kan productiviteitswinst dus een aanzienlijk financieel- en concurrentievoordeel opleveren. Een recent onderzoek heeft aangetoond dat ondernemingen met uitgebreide werknemersprogramma's op het gebied van G&W substantieel beter presteren dan de S&P 500. In een enquête onder 200 Canadese eigenaren van gebouwen meldde 38% dat gezonde gebouwen minimaal 7% meer waard zijn dan gewone gebouwen. Daarnaast gaf 46% aan dat het makkelijker was deze gebouwen te verhuren en 28% zei dat ze meer huur opbrachten.

Volgens de World Green Building Council zijn er verschillende thema's die eraan kunnen bijdragen dat werknemers gelukkiger, gezonder en productiever zijn: kwaliteit en ventilatie van de binnenlucht, omgevingstemperatuur, daglicht, lawaai, indeling van het interieur, uitstraling, locatie en goede lokale voorzieningen.

Een andere manier waarop ondernemingen kunnen investeren in de gezondheid en het welbevinden van het personeel is via bedrijfsgezondheidsprogramma's. Ruim 75% van de grote ondernemingen in de VS biedt het personeel standaard een gezondheidsprogramma aan. Dat kan bestaan uit allerlei activiteiten, zoals fitnessprogramma's, begeleiding bij afvallen of stoppen met roken. Over het algemeen wordt een combinatie van strategieën gebruikt om de gezondheid en het welzijn van werknemers en huurders te verbeteren.

Voortgang rapporteren

Met betrekking tot de doelstelling 'gezondheid & welzijn' hebben alle ondernemingen in ons engagementprogramma een werknemerstevredenheidsonderzoek geïntroduceerd. De meeste ondernemingen hebben daarnaast programma's ingevoerd om de tevredenheid te vergroten. De grootste uitdaging is nu alle gegevens te verzamelen en verbanden te leggen om de arbeidsproductiviteit te verhogen.

Verantwoord belastingbeleid

Al tientallen jaren woedt er een heftige publieke discussie over vennootschapsbelasting. De afgelopen tijd was er veel aandacht voor de veelbesproken Amerikaanse belastinghervormingen van 2017, waardoor de belastingtarieven wijzigden en verschillende Amerikaanse multinationals besloten hun kapitaal te repatriëren. Maar de discussie over de vennootschapsbelasting is al veel ouder. Deze kwam op gang toen de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) strengere richtlijnen instelde voor grondslaguitholling en winstverschuiving (Base Erosion and Profit Shifting, oftewel BEPS). Dat was al ver voor de aankondiging van de Amerikaanse belastinghervormingen.

Relevante gedragscodes

- OECD/ G20 Base Erosion and Profit Shifting (BEPS) Richtlijnen
- Europese Commissie, 'Anti-Tax Avoidance Package' (ATAP)
- SDG 16: Vrede, recht en sterke instituten

Corporate Governance: Verantwoording & Transparantie

De corporate governance structuur van een onderneming specificeert de rechten en verantwoordelijkheden van de verschillende belanghebbenden, zoals de directie, commissarissen, aandeelhouders en andere belanghebbenden. Een adequaat functionerend corporate governance systeem richt zich op de lange termijn continuïteit van een onderneming en beschermt de belangen van aandeelhouders. Een goed functionerend corporate governance systeem kan bijdragen aan lange termijn aandeelhouderswaarde. Internationale en nationale principes en codes verschaffen richtlijnen voor goede corporate governance. Corporate governance kent vele aspecten die van belang zijn. Relevante onderwerpen zijn: beloningsbeleid, aandeelhoudersrechten, transparantie, effectief toezicht op management, onafhankelijke audit en risk management.

De betrokkenheid van grote Amerikaanse ondernemingen bij een belastingstrategie die de schijn heeft van staatssteun via Ierland, of de publieke verontwaardiging over belastingvermijding in het VK, hebben geleid tot een roep om meer verantwoording over belastingpraktijken voor ondernemingen. Beleggers moeten zich bewust zijn van de noodzaak dat overheden wereldwijd de belastingen verhogen en strenger worden in de naleving van fiscaal beleid. Door meer transparantie en verantwoording over vennootschapsbelasting kunnen

beleggers beter beoordelen of een belastingtarief effectief is op de lange termijn.

Daarom is Robeco in 2016 een engagementproject opgestart over belastingpraktijken van ondernemingen, gericht op ondernemingen in de sectoren farmacie, technologie en media. Ons doel is dat ondernemingen zorgen voor verantwoord fiscaal beleid en hun transparantie verbeteren. Hiervoor hebben we vier subdoelen geformuleerd: 1) Belastingrapportage en -transparantie, 2) Beleid en

belastingprincipes, 3) Impactanalyse regelgeving en 4) Belastinggovernance en systemen.

Fiscaal beleid: transparant, transparanter, transparantst

Het VK was het eerste land waar beursgenoteerde ondernemingen een document openbaar moesten maken waarin werd uitgelegd volgens welke principes hun belastingverplichtingen worden berekend. Ook ondernemingen in andere landen publiceren steeds vaker hun fiscale beleid of vertalen de Britse belastingprincipes naar wereldwijde principes. Op het eerste

gezicht zou je denken dat beleggers en het grote publiek dankzij deze documenten beter kunnen begrijpen of ondernemingen relatief agressief of conservatief zijn over belastingzaken. Deze documenten bevatten echter vaak een aantal vergelijkbare verklaringen, met daarin de volgende punten:

- “Naleving van alle toepasselijke belastingwetten”
- “Belastingverplichtingen volgen op economisch belang”
- “Belasting wordt betaald waar deze verschuldigd is en er wordt geen onnodige of dubbele belasting afgedragen”
- “Onderhouden van een gezonde en constructieve relatie met belastingautoriteiten”
- “Het arm’s length-beginsel is van toepassing op verrekenprijzen” .

Een nuttig, maar onvolledig overzicht. Vaak wordt in deze documenten ook gesproken over belastinggovernance, maar ook dit blijft zeer abstract.

- “Uiteindelijk heeft de Raad van Commissarissen een toezichthoudende rol over de belastingpraktijken van de onderneming. De auditcommissie heeft een specifieke taak...”

Ook dit is weer een verklaring in algemene bewoordingen en zegt bijzonder weinig over de werkelijke belastinggovernance van een onderneming.

Steeds vaker geeft fiscaal beleid informatie over de doelstelling van belastingafdelingen. De verklaringen die meestal zijn opgenomen zijn:

- “De belastingafdeling heeft een ondersteunende functie voor de ondernemingsactiviteiten”
- “De integriteit van de belastingrapportage is erg belangrijk”
- “De afdeling wordt niet noodzakelijkerwijs aangespoord om onrechtmatig of kunstmatig het

effectieve belastingtarief van de onderneming te verlagen”.

Wederom, niet veel duidelijkheid. Dus hoe kunnen beleggers meer inzicht krijgen in de onderliggende duurzaamheid en juistheid van de belastingpositie van een onderneming?

Verslaggeving per land: de heilige graal?

We hebben gesprekken gevoerd met een tiental ondernemingen uit de sectoren farmacie technologie en media. Daarbij merkten we dat een rechtstreeks gesprek met belastingexperts ons hielp de houding van ondernemingen beter te begrijpen. Bijvoorbeeld ten aanzien van bepaalde fiscale codes, en hoe wordt omgegaan met tegenstrijdige benaderingen tussen belastingautoriteiten en de kwaliteit van assurantiebelasting.

Maar wat we uiteindelijk proberen te beoordelen is in hoeverre de OESO-richtlijnen voor grondslaguitholling en winstverschuiving worden nageleefd. Om dit goed te kunnen doen, hebben we informatie nodig over winst, marges, betaalde belasting, toewijzing van intellectueel eigendom en de aard van de economische activiteiten. Dergelijke rapportage is beter bekend als Country by Country Reporting (CbCR, landenrapport).

De OESO vereist dat deze documenten worden gedeeld met de belastingautoriteiten. Helaas voor de beleggende burger zijn deze documenten niet openbaar beschikbaar. Amerikaanse ondernemingen zijn verplicht een belastingreconciliatie op te nemen in hun Form 10K. Dit geeft beleggers een idee van het effect van de belastingen die in het buitenland worden betaald. Alleen zijn deze gegevens meestal niet gespecificeerd per markt. Tot nu toe waren ondernemingen niet erg

bereidwillig om CbC-rapportages te verstrekken.

Het belangrijkste argument hierbij is vaak de complexiteit van deze rapportage en de verwarring en het onbegrip dat erdoor zou ontstaan. Vaak wordt beweerd dat de opzet waarin de CbC-rapportage aan de belastingautoriteiten wordt gepresenteerd niet bruikbaar is voor beleggers. Een ander veelgehoord argument is dat het om commercieel gevoelige informatie gaat doordat het gegevens over prijsbeleid en investeringen in specifieke producten of markten vrijgeeft. Toch zijn een aantal ondernemingen begonnen met het publiceren van belastingrapportage met CbCR voor de top 10-15 van de markten waarbinnen ze opereren. Ook geven ze uitgebreider commentaar bij de voorbeelden van belastingrisico's en uitdagingen. Wij vinden deze voorbeelden bemoedigend, ook al zijn we deze publicaties nog niet veel tegengekomen bij farmaceutische of technologieondernemingen.

De discussie over belastingen houdt aan

Eind 2017 heeft de VS belastinghervorming omgezet in wetgeving. Verschillende Amerikaanse farmaceutische ondernemingen uit ons programma beweerden dat het Amerikaanse belastingsysteem niet concurrerend was in vergelijking met andere markten. Vlak na de hervorming kondigden Amerikaanse ondernemingen repatriëring van kapitaal aan, vanwege het lagere belastingtarief. Het argument was vaak dat Amerikaanse ondernemingen er actieve belastingstrategieën op na hielden vanwege het relatief hoge Amerikaanse belastingtarief. De verwachting dat de Amerikaanse

belastinghervorming een einde maakt aan die discussie zou wel eens een illusie kunnen zijn.

De meeste ondernemingen uit ons engagementthema melden dat de toename van het aantal belastingaudits en conflicten tussen jurisdicties een aanhoudende trend is. Verschillende jurisdicties staan onder druk om de belasting te verhogen, waarbij wel een concurrerend ondernemingsklimaat voor internationale instellingen behouden blijft. Het aantal beursgenoteerde ondernemingen dat kritisch wordt gevolgd vanwege hun belastingbijdragen is nog niet kleiner geworden. Wij zetten de engagement met deze ondernemingen voort voor nog eens twee jaar.

Robeco's Active Ownership boekt succes met Shell

Robeco heeft veel waardering gekregen voor de belangrijke rol die ze heeft gespeeld om Royal Dutch Shell te overtuigen de maatregelen voor het verkleinen van de CO₂-voetafdruk aan te scherpen. De Brits-Nederlandse oliegigant heeft toegezegd kortetermijndoelen op te stellen voor het terugdringen van de CO₂-uitstoot en voor het eerst is de beloning van de bestuursleden gekoppeld aan deze doelstellingen. Robeco voert al jaren een engagement met Shell om de impact op de klimaatverandering van de onderneming, en die van andere oliereuzen, te verkleinen.

Relevante gedragscodes

- UN Global Compact, principes 7-9
- Verklaring van Rio inzake Milieu en Ontwikkeling
- OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen
- SDG 13: Beperken klimaatverandering

Milieumanagement: Milieubeleid en prestaties

Een milieubeleid is een set van beperkingen of normen om natuurlijke hulpbronnen te beschermen en te behouden. Een effectief milieubeleid schetst duidelijke regels en verwachtingen voor ondernemingen met betrekking tot het voorkomen van negatieve effecten op het milieu. Verder moet het mogelijk zijn om milieuprestaties van ondernemingen te berekenen.

Samen met de Church of England Pensions Board leidde Robeco de engagementactiviteiten namens Climate Action 100+, een initiatief ondersteund door beleggers met meer dan USD 32 biljoen onder beheer, en het Nederlandse platform voor corporate governance Eumedion. "Dit is een belangrijk resultaat dat nog niet eerder is vertoond bij een engagement: een onderneming die met haar aandeelhouders samenwerkt op het gebied van klimaatverandering", aldus Carola van Lamoen, hoofd van het Active Ownership-team van Robeco. "Dit laat zien dat een dialoog werkt en een effectieve manier is om

verandering te bewerkstelligen."

Aankondiging van een ambitie

Shell was al de eerste olie- en gasonderneming die de ambitie aankondigde om voor 2050 de CO₂-voetafdruk te verkleinen. De strijd tegen klimaatverandering vraagt een samenwerking die haar weerga niet kent en onze engagements met beleggers zijn hier een voorbeeld van", zegt Ben van Beurden, Chief Executive Officer van Shell. "Met het stellen van kortetermijndoelen zetten we belangrijke stappen in het realiseren van onze ambitie voor de netto CO₂-voetafdruk. Met deze

jaar. Dit proces begint in 2020 en loopt door tot 2050.”

Koppeling met beloning

“Deze engagement met aandeelhouders en andere belangrijke belanghebbenden biedt nieuwe perspectieven en daarom gaat Shell de energietransitie koppelen aan langetermijnbeloningen. Dit wordt vastgelegd in het herziene beloningsbeleid waarover gestemd wordt op de aandeelhoudersvergadering van 2020.”

“Als de aandeelhoudersvergadering het beleid goedkeurt, bevat het dus onder andere een maatregel voor de netto CO2-voetafdruk. Dit geeft inzicht in de prestatiecriteria van Shell over een periode van drie of vijf jaar en maakt duidelijk op welk gebied Shell nog achterblijft of juist voorloopt. De prestatiecriteria voor elke periode worden jaarlijks vastgesteld wanneer de bonussen worden uitgekeerd. Hiervoor worden het proces voor jaarlijkse beloning en targets en het uiteindelijke plan gevolgd. De criteria en doelen zullen in de tussenliggende jaren op weg naar 2050 steeds aangepast worden.”

“Het uiteindelijke plan wordt besproken met aandeelhouders, inclusief de details over de juiste beloningsstructuur, -maatregelen en -criteria.”

De waarde van een dialoog

Beleggers waren enthousiast over deze historische stap. “We zijn blij met de gezamenlijke verklaring van Shell en de belangrijkste beleggers van Climate Action 100+”, aldus Anne Simpson, de allereerste voorzitter van de stuurgroep van Climate Action 100+ en Director of Board Governance and Strategy van het California Public Employees’ Retirement System (CalPERS). “De

toezegging van Shell zich volledig in te zetten laat zien hoe waardevol een dialoog en wereldwijde samenwerking is om de doelen van het akkoord van Parijs over klimaatverandering te realiseren. Shell neemt het voortouw en we zien graag dat andere grote ondernemingen dit voorbeeld volgen.”

Peter Ferket, Chief Investment Officer bij Robeco voegt hier nog aan toe: “Als we de doelen van het akkoord van Parijs over klimaatverandering willen realiseren en de voortgang willen versnellen naar zo’n ambitieus en gemeenschappelijk doel, moeten we de samenwerking tussen beleggers en ondernemingen versterken. Deze gezamenlijke verklaring is voorbeeld van zo’n samenwerking. Als een institutionele belegger in Shell blijven we Shell steunen in de energietransitie en we hopen dat andere ondernemingen het voorbeeld van Shell zullen volgen.”

Langdurige engagementactiviteiten

De huidige stappen zijn het resultaat van engagementactiviteiten die teruggaan tot 2005. Eerder dit jaar was Robeco een van de ondertekenaars van een oproep in de Financial Times van 60 beleggingsondernemingen, waarin ze olie- en gasondernemingen aanspoorden opheldering te geven over hoe zij hun eigen toekomst zien in een CO2-arme wereld. Ook heeft Robeco op de aandeelhoudersvergadering van 2018 van Shell gesproken namens een grote groep institutionele beleggers.

“Een klimaatscenario waaraan alleen Shell hoeft te voldoen, benadeelt Shell op veel punten”, vindt Van Lamoen. “Onze engagement moet veel breder zijn en daarom sporen wij andere ondernemingen uit deze sector aan hun verantwoordelijkheid te nemen ter voorbereiding op de energietransitie.”

ambitie is de onderneming goed gepositioneerd voor de toekomst. Dit toont aan dat wij ons inzetten om de doelen van het akkoord van Parijs over klimaatverandering te behalen.” In een gezamenlijke verklaring met beleggers voegde de onderneming daaraan toe: “Shell wil de netto CO2-voetafdruk met 50% verminderen in 2050 en als tussenstap in 2035 met 20%. Om deze langetermijnambitie waar te maken, begint Shell met specifieke doelen om de netto CO2-voetafdruk op de kortere termijn te verkleinen (periodes van drie of vijf jaar). Het doel wordt elk jaar opnieuw vastgesteld voor de volgende drie of vijf

Reducing global waste

Acuity Brands, Inc.
Total
Waste Management, Inc.
Xylem, Inc.

Klimaatactie

American Electric Power Co., Inc.
BASF
Cummins, Inc.
Duke Energy Corp.
Enel
Hitachi Ltd.
LyondellBasell Industries NV
Marathon Petroleum Corp.
NTPC Ltd.
Royal Dutch Shell
Southern Co.

Goed milieumanagement

Jardine Matheson Holdings Ltd.
Kinder Morgan, Inc.
The AES Corporation

Klimaatuitdagingen voor de olie & gas sector

BP
ConocoPhillips
Eni
ExxonMobil
Petroleo Brasileiro
Royal Dutch Shell
Statoil
Total

Kwaliteit en product management in de automobielandustrie

Bayerische Motoren Werke
Daimler
Fiat Chrysler Automobiles NV
Ford Motor
Honda Motor
Renault
Tesla Motors, Inc.
Toyota Motor

Klimaatuitdagingen voor Europese elektriciteitsbedrijven

Centrica Plc
E.ON

Electricité de France
Enel
Energias de Portugal SA
Engie SA
Fortum Oyj
Gas Natural SDG SA
Iberdrola
RWE
Scottish & Southern Energy Plc

Klimaatverandering en Gezondheid in de kantorenmarkt

Boston Properties, Inc.
Land Securities Plc

Data privacy

Apple
AT&T, Inc.
Facebook, Inc.
Google
Singapore Telecommunications
Telefonica SA
Telenor ASA
Telia Company AB
Vodafone

Verduurzamen van de vlees- en visindustrie

Chipotle Mexican Grill, Inc.
Chr. Hansen Holding A/S
ConAgra Foods, Inc.
DSM
Hormel Foods Corp.
Marine Harvest ASA
McDonald's
Novozymes
The Kroger
Tyson Foods
WH Group Ltd. (HK)

ESG risico's en kansen in de biofarmaceutische industrie

AbbVie, Inc.
Amgen
AstraZeneca Plc
Biogen IDEC, Inc.
GlaxoSmithKline
Johnson & Johnson
Merck & Co., Inc.
Novartis

Novo Nordisk
Roche
Sanofi-Aventis

Sociale risico's van suiker

Coca-Cola
Danone
General Mills
Kellogg Co.
Nestlé
PepsiCo, Inc.
The Kraft Heinz Co.
Unilever

Goed sociaal management

Allegion Plc
AmerisourceBergen Corp.
Bayer
Cardinal Health, Inc.
Cognizant Technology Solutions Corp.
DowDuPont Inc.
FMC Corp.
Genting Bhd.
Henkel AG & Co. KGaA
McKesson Corp.
Syngenta AG
Teva Pharmaceutical Industries Ltd.
Wilmar International

Corporate governance in Japan

Asics Corp.
FANUC Ltd.
KDDI Corp.
Kobe Steel Ltd.
Kurita Water Industries Ltd.
Mitsui Fudosan Co. Ltd.
Mizuho Financial Group, Inc.
OMRON Corp.
SMC Corp. (Japan)

Corporate governance standaarden in Azië

Asics Corp.
INPEX Corp.
OMRON Corp.
ROHM Co. Ltd.

Goed ondernemingsbestuur

AkzoNobel
Altice SA
ASM International NV

Deutsche Bank
DSM
Heineken Holding
Henkel AG & Co. KGaA
KPN
Olympus Corp.
Persimmon Plc
Petroleo Brasileiro
Philips
Randstad
Royal Dutch Shell
Royal Mail plc
Ryanair Holdings Plc
Sun Hung Kai Properties Ltd.
Takeda Pharmaceutical Co., Ltd.
Toyota Motor
Unilever
Wolters Kluwer

Verantwoord belastingbeleid

Amgen
AstraZeneca Plc
Biogen IDEC, Inc.
Johnson & Johnson
Nestlé
PayPal Holdings, Inc.
Pearson
Pfizer
RELX
SAP

Cultuur en toezicht in de bancaire sector

Bank of America Corp.
Barclays Plc
BNP Paribas SA
Citigroup, Inc.
HSBC
ING Groep NV
JPMorgan Chase & Co., Inc.
Wells Fargo & Co.

Global Compact schendingen

Anglo American
BHP Billiton
Bunge Ltd.
Duke Energy Corp.
Enbridge, Inc.
Eni
Entergy Corp.
Fiat Chrysler Automobiles NV

Freeport-McMoRan Copper & Gold
G4S Plc
General Motors Co.
GlaxoSmithKline
Glencore Plc
Grupo Mexico SAB de CV
Johnson & Johnson
Mattel
Newmont Mining Corp.
Novartis
Petroleo Brasileiro
Philips
Rio Tinto
Royal Dutch Shell
Sempra Energy
Stora Enso Oyj
Syngenta AG
The Chemours Co.
Toyota Motor
Valeant Pharmaceuticals International, Inc.
VINCI SA
Volkswagen

Robeco's Engagement beleid

Duurzaamheidsinvesteren vormt een integraal onderdeel van Robeco's strategie. We zijn ervan overtuigd dat het integreren van milieu, sociale en bestuursfactoren (Environmental, Social, Governance, afgekort tot ESG) resulteren in beter-geïnformeerde beleggingsbeslissingen. Verder geloven we dat onze dialoog over financieel-materiële duurzaamheidskwesties met bedrijven waarin we investeren een positief effect zal hebben op onze beleggingsresultaten en op de samenleving als geheel.

Robeco maakt actief gebruik van haar eigendomsrechten als aandeelhouder en haar positie als obligatiehouder door, namens haar klanten, bedrijven aan te spreken en een constructieve dialoog aan te gaan. We geloven dat verbeteringen in het gedrag van bedrijven ten aanzien van duurzaamheid kan leiden tot een verbeterde risico-rendementsverhouding van onze beleggingen. Robeco gaat de dialoog aan met bedrijven wereldwijd, in zowel onze aandelen- als obligatieportefeuilles. Robeco voert twee typen engagement uit met de bedrijven waarin we beleggen: value engagement en enhanced engagement. In beide gevallen streven we ernaar om het gedrag van een bedrijf op van milieu, sociale en bestuurskwesties te verbeteren, met als doel de lange-termijnprestaties van een bedrijf te verbeteren, en uiteindelijk de kwaliteit van de belegging van onze klanten te verhogen.

Robeco hanteert een holistische benadering aangaande het integreren van duurzaamheid. We zien duurzaamheid als drijvende kracht achter lange-termijn veranderingen in markten, landen en bedrijven, met een impact op toekomstige prestaties. Daarom nemen we duurzaamheid mee als een van de value drivers in

ons beleggingsproces, net zoals we de marktontwikkelingen en financiële prestaties van een bedrijf meenemen.

De Global Compact van de Verenigde Naties

The belangrijkste gedragscode in het engagementbeleid van Robeco is de Global Compact van de Verenigde Naties. De Global Compact ondersteund bedrijven en andere maatschappelijke spelers wereldwijd bij het stimuleren van corporate social responsibility. De Global Compact is opgezet in het jaar 2000 en op dit moment zijn er ongeveer 9,000 bedrijven bij aangesloten. Het is de meest onderschreven gedragscode in haar soort. De Global Compact verplicht bedrijven om een aantal kernwaarden te omarmen, ondersteunen en na te leven binnen hun eigen invloedssfeer op het gebied van mensenrechten, arbeidsomstandigheden, het milieu en anti-corruptie maatregelen. Tien universele principes vormen de basis binnen de Global Compact voor het omgaan met de uitdagingen van de globalisatie.

Mensenrechten

1. Bedrijven dienen de internationaal aanvaarde mensenrechten te steunen en te respecteren;
2. en zich er steeds van te vergewissen dat zij niet medeplichtig zijn aan schending van mensenrechten.

Arbeid

3. Bedrijven dienen de vrijheid van vakvereniging en de effectieve erkenning van het recht op collectieve onderhandelingen te steunen;
4. zich inspannend voor de uitbanning van iedere vorm van verplichte en gedwongen arbeid;
5. de effectieve afschaffing van kinderarbeid;
6. en de uitbanning van discriminatie in arbeid en beroep.

Milieu

7. Bedrijven dienen voorzorg te betrachten bij hun benadering van milieu uitdagingen;
8. initiatieven te ondernemen om een grote verantwoordelijkheid voor het milieu te bevorderen;
9. en de ontwikkeling van de verspreiding van milieuvriendelijke technologieën te stimuleren.

Anti-corruptie

10. Bedrijven dienen elke vorm van corruptie tegen te gaan, inclusief afpersing en omkoping.

Internationale gedragscodes

Naast de Global Compact heeft Robeco heeft ervoor gekozen om nog een aantal breed geaccepteerde externe gedragscodes te hanteren om de verantwoordelijkheden ten aanzien van milieu, sociale en bestuurskwesties van entiteiten waarin we beleggen te beoordelen. Robeco houdt zich aan een aantal onafhankelijke en breed geaccepteerde gedragscodes, verklaringen en best practices en is een ondertekenaar van verscheidene van deze codes. De belangrijkste codes, principes en best practices die Robeco volgt, zijn:

- Internationale governance beginselen van het International Corporate Governance Network (ICGN)
- Duurzame ontwikkelingsdoelen van de Verenigde Naties
- Uitgangspunten van de Verenigde Naties inzake Bedrijven en Mensenrechten
- OECD Richtlijnen voor internationaal opererende ondernemingen

We verwachten van bedrijven, om zich net als ons, aan deze codes, principes en best practices te houden.

Robeco's stembeleid

Robeco moedigt goed ondernemingsbestuur en duurzame bedrijfsvoering aan, omdat deze in onze ogen bijdragen aan lange-termijn

waardecreatie voor aandeelhouders. Het uitbrengen van stemmen op aandeelhoudersvergaderingen is onderdeel van Robeco's Active Ownership aanpak. Robeco heeft het stembeleid zo ontworpen en geïmplementeerd, dat het zeker stelt te stemmen in het beste belang van haar klanten. Het Robeco beleid ten aanzien van ondernemingsbestuur steunt op de internationaal geaccepteerde governance beginselen van het International Corporate Governance Network (ICGN). Deze zijn voor het laatst herzien in juni 2014. Het uitvoeren van het stemrecht is beperkt tot de bedrijven in onze portefeuilles. Dit betreft in voorkomende gevallen ook klantmandaten, waarvoor Robeco expliciet is gevraagd om te stemmen uit naam van de klant.

Door actief gebruik te maken van onze stemrechten, kan Robeco, namens

klanten, de betreffende bedrijven aanmoedigen om de kwaliteit van het management te verhogen en het duurzaamheidsprofiel te verbeteren. We verwachten dat dit op de lange termijn bijdraagt aan een positieve ontwikkeling van aandeelhouderswaarde.

Samenwerking

Waar nodig, stemt Robeco haar engagement activiteiten af met andere investeerders. Voorbeelden hiervan zijn Eumedion, een platform voor institutionele investeerders op het gebied van corporate governance en het Carbon Disclosure Project, een samenwerkingsverband op het gebied van transparantie over CO2-emissies van bedrijven. Een ander belangrijk initiatief waar Robeco ondertekenaar van is, betreft de Principles for Responsible Investment (PRI). In deze context verklaren institutionele

investeerders zich in te zetten voor verantwoord beleggen, zowel voor hun eigen beleggingen als naar buiten toe.

Robeco's Active Ownership Team

Robeco's stem- en engagementactiviteiten worden uitgevoerd door een speciaal hiervoor aangesteld Active Ownership team, dat nauw samenwerkt met de beleggingsteams van Robeco en het Sustainability Investing Research team van RobecoSAM. Het team was opgericht als een centraal competence centre in 2005. Het team bestaat uit 12 leden, in Rotterdam en in Hong Kong. Daar Robeco wereldwijd opereert, is het team multinational en meertalig.

Het team wordt aangestuurd door Carola van Lamoen.

About Robeco

Robeco Institutional Asset Management B.V. (Robeco) is a global asset manager, headquartered in Rotterdam, the Netherlands. Robeco offers a mix of investment solutions within a broad range of strategies to institutional and private investors worldwide. As at 31 December 2017, Robeco had EUR 161 billion in assets under management. Founded in the Netherlands in 1929 as 'Rotterdamsch Beleggings Consortium', Robeco is a subsidiary of ORIX Corporation Europe N.V. (ORIX Europe), a holding company which also comprises the following subsidiaries and joint ventures: Boston Partners, Harbor Capital Advisors, Transtrend, RobecoSAM and Canara Robeco. ORIX Europe is the centre of asset management expertise for ORIX Corporation, based in Tokyo, Japan.

Robeco employs about 877 people in 15 countries (December 2017). The company has a strong European and US client base and a developing presence in key emerging markets, including Asia, India and Latin America.

Robeco strongly advocates responsible investing. Environmental, social and governance factors are integrated into the investment processes, and there is an exclusion policy in place. Robeco also makes active use of its voting right and enters into dialogue with the companies in which it invests. To service institutional and business clients, Robeco has offices in Bahrain, Greater China (Mainland, Hong Kong, Taiwan), France, Germany, Japan, Luxembourg, Singapore, Spain, Switzerland, Sydney and the United States.

More information is available at www.robeco.com

